

Dysfagi hos voksne og eldre personer med utviklingshemning, Frambu, 7.02. 2021

Stine Skorpen, spesialsykepleier med master i helsefremmende
arbeid

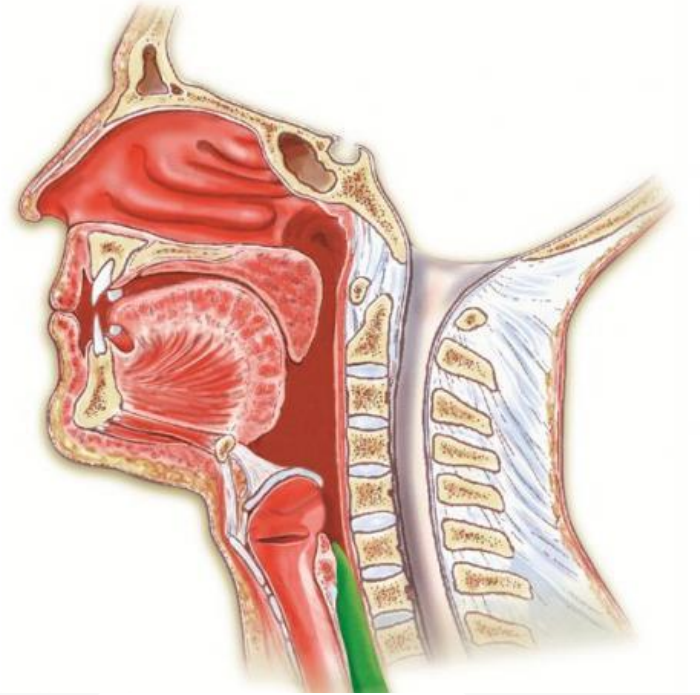
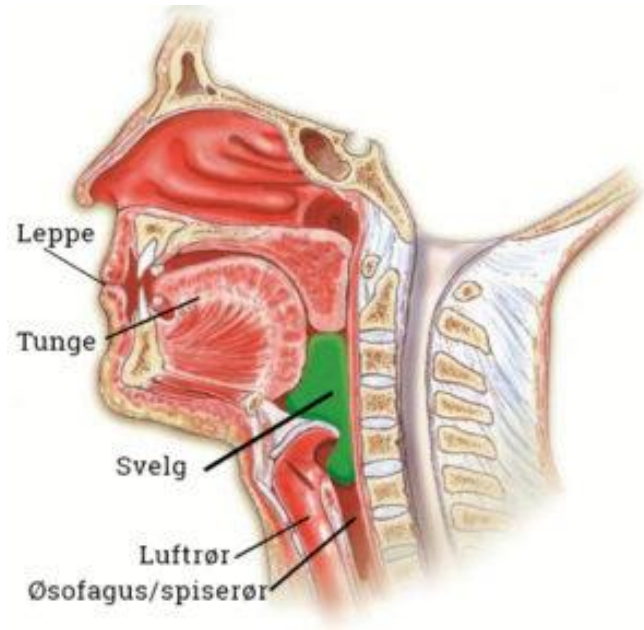
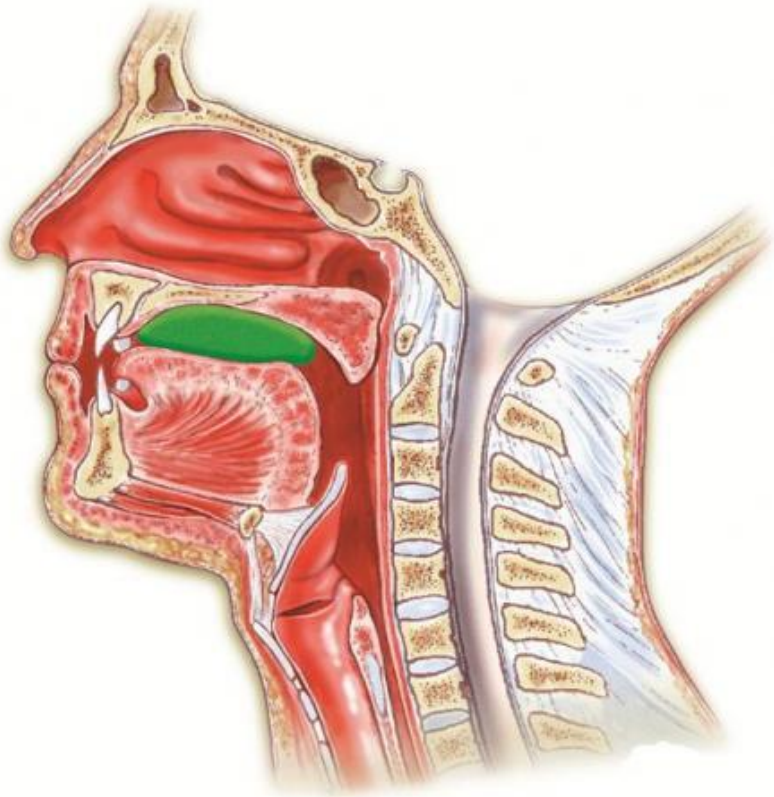
Aldring og helse
Nasjonal kompetansetjeneste

Disposisjon

- ◆ Hva er dysfagi
- ◆ Hvorfor må vi ha mer fokus på dysfagi ved økende alder
- ◆ Hvorfor er personer med utviklingshemning sårbare for svelgeproblematikk
- ◆ Hvordan kan man utrede dysfagi
- ◆ Kan dysfagi behandles?
- ◆ Hvordan legge til rette omgivelsene ved dysfagi
- ◆ Hvordan få opp mat/gjenstander som har satt seg fast i svelget

Hva er dysfagi

- ◆ Problemer med å tygge og svelge
- ◆ Vanskeligheter med å føre maten til munnen, tygge, forme maten i munnen, føre maten bakover mot svelget, sette i gang svelgrefleksen, eller føre maten gjennom spiserøret og ned i magesekken
- ◆ Det er ingen sykdom, men et symptom ved tilstander hvor det har skjedd skader i muskler og nerver som kontrollerer svelging
- ◆ Kan oppstå etter hjerneslag, hjerneskade, hjernesvulst, infeksjoner i nervesystemet, muskelsykdommer, demens, kreft, etter kirurgiske inngrep eller ved høy alder og generell svekkelse

Dysfagi = spise - og svelgeproblemer

- ◆ **Det å sette i halsen kan være meget alvorlig, og svelgproblematikk er ofte underdiagnostisert blant voksne og eldre personer med utviklingshemning viser en ny studie**

(Manduchi, B., Walshe, M., Burke, É., Carroll, R., McCallion, P. & McCarron, M. (2020): Prevalence and risk factors of choking in older adults with intellectual disability: Results from a national cross-sectional study, Journal of Intellectual & Developmental Disability, DOI: 10.3109/13668250.2020.1763278)

- Blant eldre personer generelt er lungelidelser den tredje mest vanlige dødsårsaken, og aspirasjonslungebetennelse utgjør en betydelig del av disse.....og det kan kobles direkte til dysfagi-problematikk!

Fra den irske studien (2020) :

En undersøkelse av 597 voksne og eldre personer med utviklingshemning

- ◆ Hver 6. person rapporterte om episoder hvor de av ulike årsaker hadde satt mat i halsen
- ◆ Risikoen for å sette i halsen økte betraktelig hvis de hadde enten cerebral parese, var over 65 år, hadde nedsatt syn, brukte antipsykotiske medisiner eller hadde utfordrende adferd
- ◆ Fast føde var det som oftest førte til å sette ting i halsen, også hos dem som ikke rapporterte å ha noen tygge- eller svelgeproblemer
- ◆ Blant dem som hadde størst utfordringer med å spise, var det færre som rapporterte episoder med å sette i halsen enn de som ikke hadde assistanse ved måltider
- ◆ De med kjent spiseproblematikk fikk mest sannsynlig servert tilpasset mat og drikke og de hadde tjenesteytere hos seg under måltidene
- ◆ Dette funnet gav forskerne en tanke om at kanskje alle voksne og eldre med utviklingshemning burde utredes med tanke på mulig risiko for å sette i halsen.....

Dysfagi og eldre personer med utviklingshemning

- ◆ Noen har hatt spise- og svelgvanskeligheter hele livet
- ◆ Mens for andre kan problemene komme gradvis i takt med økende alder
 - dårligere tenner
 - mindre spyttproduksjon
 - medikamenter
 - aldersforandringer i tyggemuskulatur og tunge
 - smerter i munnen (pga betennelse ...) som kan komme pga mangelfull munnhygiene

Den sårbare eldre

- ◆ Det antas at dysfagi er underdiagnostisert
- ◆ Så mange som 13 % av normalbefolkningen over 65 år kan ha dysfagi, ofte uten at de er oppmerksom på det selv, og kanskje er halvparten av eldre på institusjon affisert (www.tannlegetidene.no, 2021)
- ◆ Noen ganger kan små mengder av drikke eller mat gå over i luftveiene uten at man merker det, og det kan føre til en *stille aspirasjon*
- ◆ «*Stille aspirasjon*» forekommer når man på grunn av redusert sensibilitet ikke hoster automatisk da mat eller væske kommer over i luftveiene

Stille aspirasjon

https://kurs.helse-sorost.no/ScormServices/ScoStart.aspx?load=preview&scorm_version=1.2&starting_url=/elps40/Content/24b4b2b0-291c-40dd-95f0-1d59b211c9a6/index.html

Symptomer på dysfagi

- ◆ Lange måltider (over 30 min)
- ◆ Hosting og harking i forbindelse med måltider
- ◆ Problemer under tygging av maten -mat lekker ut av munnen
- ◆ Problemer i svelgfasen med at mat lekker ned i luftveiene
- ◆ Grøtete stemme
- ◆ Økt slimproduksjon, sikling, misfarget slim og problemer med å svelge eget spytt
- ◆ Dårlig ånde som følge av at matrester samler seg i munnen
- ◆ Gjentatte lungebetennelser
- ◆ Vekttap uten årsak
- ◆ Hudforandring, dårlige sårtilheling og dehydrering

Andre grunner til å sette ting i halsen assosiert med personer med utviklingshemning

- ◆ Prate mens en spiser
- ◆ Ikke sitter i ro under måltidet
- ◆ Spiser alt for fort, har det travelt
- ◆ Svelge før maten er tygget godt nok
- ◆ For mye mat inn i munnen på en gang, mat blir liggende i munnhulen
- ◆ Dårlige tenner...
- ◆ «Mate-situasjonen går for raskt» -rekker ikke å svelge før neste skje med mat kommer inn i munnen
- ◆ Cerebral parese, epilepsi
- ◆ Synsproblematikk
- ◆ Reflux
- ◆ Pica -trang til å spise ting som ikke er mat

Medikamenter som kan påvirke svelgrefleks

- ◆ Smertestillende
- ◆ Angstdempende
- ◆ Beroligende
- ◆ Spasmedempende

Hvordan utrede dysfagi

- ◆ Ta en «svelgtest» -flere skjema finnes på nett
- ◆ Observere mat og drikke-situasjoner og dokumentere!
- ◆ Spesialisthelsetjenesten tilbyr utredning for tygge og svelgeproblemer via ulike spise- og svelgundersøkelser
- ◆ Logopeder er eksperter på utredning av kompliserte svelgeproblemer
- ◆ En trenger rekvisisjon fra fastlege til slik utredning

Generelle råd til tiltak hos pasienter med svelgevansker

Klikk på punktene under.

Bra våkenhetstilstand

Rolige omgivelser

Bruk god tid i måltidet

Oppreist sittestilling og lett fremoverbøyd hodestilling.

Gi nødvendig hjelp og tilsyn under hele måltid

Små biter og små slurker

Svelg flere ganger for hver munnfull

Munnen bør være tom etter hver munnfull

Gi mat og drikke som er tilpasset svelgfunksjonen.

Tyktflytende drikke; naturlig eller bruk fortykningsmiddel

Avslutt matning om pasienten viser tegn til aspirasjon

Hvis pasienten spiser noe per os; gi mat igjennom munnen før eventuell sondeernæring

Pasient bør alltid sitte oppreist under sondeernæring og minst 20-30 minutter etterpå

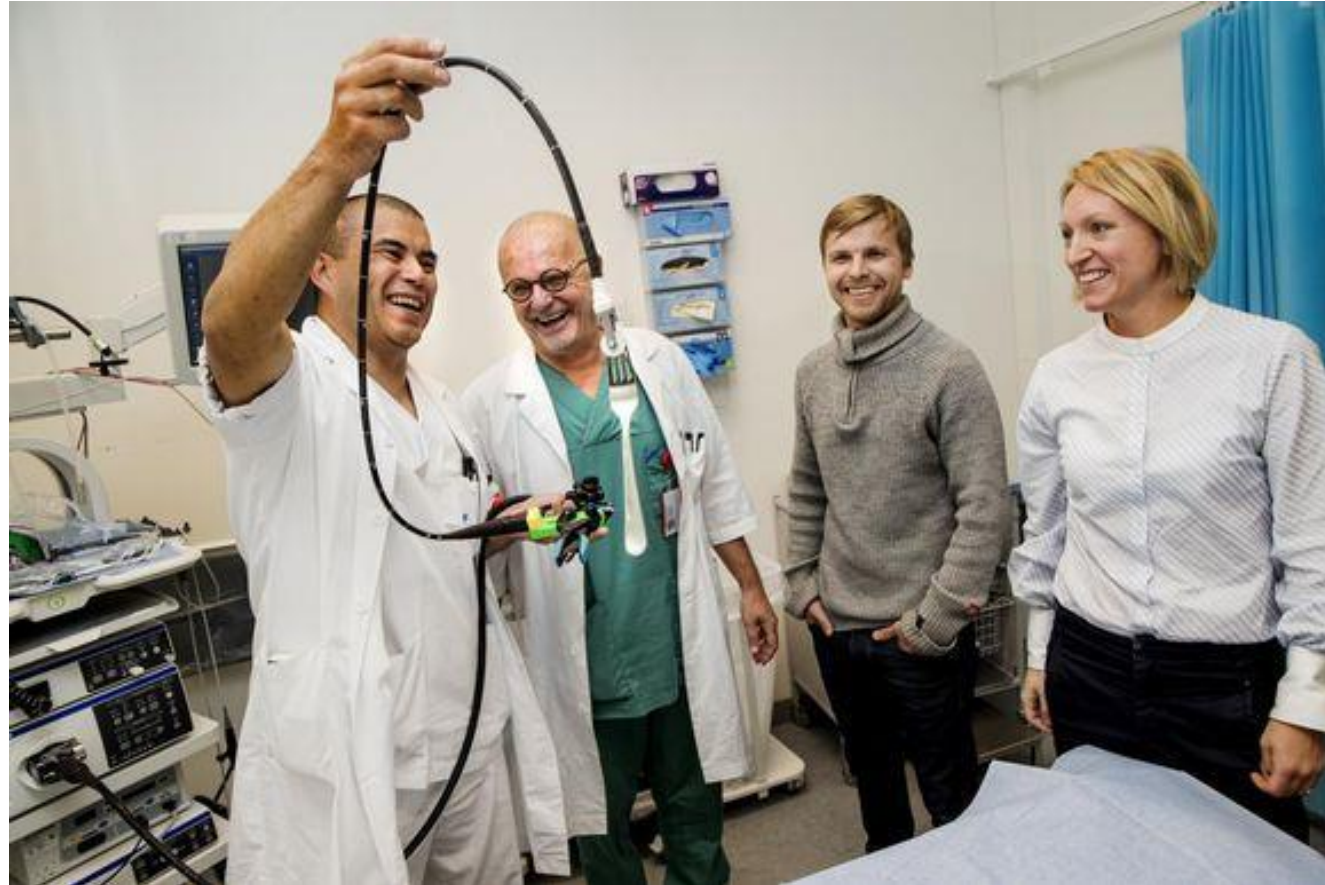

Hva gjør man når noen har satt i halsen og holder på å bli kvalt?

- ◆ Hvis en person plutselig begynner å hoste i forbindelse med et måltid for eksempel og hosten blir mer som et gisp og vedkommende blir blå i ansiktet og begynner å veive med armene og tar seg mot halsen?
- ◆ Da kan det hende at vedkommende er i ferd med å kveles på grunn av full blokkering av luftveiene
- ◆ Hvis du er i tvil, spør vedkommende et enkelt spørsmål for å høre om han eller hun kan snakke. Kan vedkommende snakke, er det tegn på at luftrøret ikke er fullstendig blokkert og oksygen kommer ned i lungene

- ◆ Bytt mellom å gi slag i rygg og støt i mellomgulvet
- ◆ Hvis vedkommende kan stå oppreist utfør Heimlichs manøver
- ◆ Hvis vedkommende ikke kan stå oppreist, gi bukstøt
- ◆ Se etter fremmedlegemer
- ◆ Blir vedkommende bevisstløs, ring 113 og begynn med HLR
- ◆ Film: <https://www.youtube.com/watch?v=3vsi0Bg1ofU> eller <https://www.kompetansebroen.no/vitaleparameterere?o=oa#1574260009596-8cfd5954-9fa9>

Fremmedlegeme i spiserør

Aftenposten 2017: Gastrokirurger fjerner fremmedlegemer på St. Olavs hospital

Sette -i-halsen-problematikk

- ◆ Det angår oss alle og kan skje når som helst
- ◆ Det er så viktig at vi vet hva vi må gjøre hvis noen holder på å bli kvalt
- ◆ Dette må vi øve på jevnlig for å holde ferdigheten ved like
- ◆ Vi kan lære opp personer med utviklingshemning å dunke noen i ryggen hvis de hoster og har satt mat fast i halsen
- ◆ Aldri la noen spise alene ved kjent svelgeproblematikk
- ◆ Gode, rolige og- helsefremmede spisesituasjoner må også læres og øves på 😊

Ressurser

- ◆ E-læringskurs i dysfagi på Kompetansebroen.no
- ◆ Helsedirektoratet: <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/kosthold-ved-diagnoser-og-sykdomstilstander/rad-om-kosthold-ved-ulike-diagnoser-og-sykdomstilstander/kosthold-ved-dysfagi-tygge-og-svelgevansker>
- ◆ Aldring og helse: <https://www.aldringoghelse.no/utviklingshemning/utviklingshemning-og-aldring/helse-og-sykdom/dysfagi-spise-og-svelgeproblemer/>
- ◆ Frambu: <https://frambu.no/tema/svelgeproblemer-dysfagi/>
- ◆ *Parkinson: Matvett på nett.* Her finnes mange gode illustrasjoner og forklaringer: <https://parkinsonmatvett.now.sh/innhold/mage-og-tarm/svelgevansker>

Tusen takk for meg!

Stine Skorpen

stine.skorpen@aldringoghelse.no

Mob: 97535233

Tlf: 33 34 18 81

